

Самокиш І. В.,

головний спеціаліст

Головного управління Держгеокадастру в Одеській області

## ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ

**Анотація.** Автор аналізує питання об'єктивної сторони злочинів проти власності за законодавством України та країн Східної Європи. З метою дослідження автор розподілив досліджувані країни на кілька груп: 1) країни Східної Європи пострадянського простору; 2) країни Східної Європи, які не пов'язані з радянським періодом розвитку державності. Робиться висновок про спільність характерних ознак злочинів такої категорії для законодавства країн Східної Європи пострадянського простору.

Об'єктивна сторона злочинів проти власності за КК РБ, РФ, України характеризується, як правило, активними діями, що спричиняють матеріальну шкоду окремій особі, кільком особам, державі, тощо. Такі дії вчиняються певним способом. Спосіб вчинення злочинів проти власності є формою вияву злочинного діяння і тісно пов'язаний із таким діянням.

Більша частина злочинів проти власності характеризується матеріальним складом, за виключенням деяких злочинів (наприклад, вимагання). Лише деякі склади (наприклад, необережне знищення або пошкодження майна) можуть вчинятися шляхом бездіяльності.

Для групи країн Східної Європи пострадянського простору характерною є наявність самостійних складів злочинів грабежу і розбою. Розбій як усичений склад. Для групи країн Східної Європи, які не пов'язані з радянським періодом розвитку державності, характерна відсутність двох самостійних складів злочинів грабежу та розбою.

Для законодавства групи країн Східної Європи є характерним наявність самостійного складу злочину – розбійницька крадіжка, яка з об'єктивної сторони характеризується активними діями, що розпочалися як таємне викрадення чужого майна, але в процесі вчинення злочину «переросли» у відкрите викрадення чужого майна. Для країн першої групи такий злочин не відомий. За роз'ясненнями Пленумів Верховних Судів відповідних країн такі дії слід кваліфікувати залежно від дій винного як грабіж або розбій.

**Ключові слова:** злочини проти власності, крадіжка, розбій, вимагання, розкрадання, викрадення.

**Постановка проблеми.** Об'єктивна сторона злочинів проти власності характеризується, як правило, активними діями, які безпосередньо заподіюють майнову шкоду окремій особі, колективу чи державі. Ці дії вчиняються певним способом.

Розкрадання за Кримінальним кодексом (далі – КК) України 1960 р. вживалося як родове поняття, що об'єднувало крадіжку, грабіж, розбій тощо. Хоча в чинному КК України таке поняття прямо не вживається, в теорії кримінального права воно використовується. Форми розкрадання розрізняють за способом вчинення (таємно, відкрито, шляхом обману, із використанням насильства тощо). Як зазначає П.С. Матишевський, саме спосіб вчинення злочину дозволяє відмежувати його від таких служ-

бових злочинів, якими є зловживання владою або службовим становищем (ст. 364) або службове підроблення (ст. 366).

Дослідженням питань кримінально-правової охорони власності займався чимало вчених, серед них: Л.М. Демидова, Ю.А. Дорохіна, В.П. Ємельянов, Є.Л. Стрельцов, А.М. Соловйова, В.Я. Тацій та інші відомі вчені. Питання кримінально-правової охорони власності в країнах Східної Європи ще не були предметом окремого комплексного наукового дослідження.

**Метою статті** є дослідження об'єктивної сторони злочинів проти власності за законодавством України та країн Східної Європи.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Відповідальність за злочини проти власності у КК Болгарії передбачена в главі 5, яка має назву «Злочини проти власності». Розпочинається глава розділом 1, який встановлює відповідальність за крадіжку [1].

КК Болгарії (глава 5 Особливої частини) виокремлює такі злочини проти власності: 1) крадіжка; 2) розбій; 3) привласнення; 4) обман; 5) вимагання; 6) приховування майна; 7) знищення і пошкодження майна; 8) зловживання довірою (зазначена глава містить вісім відповідних розділів). Особливості регламентації кримінальної відповідальності за ці злочини такі. Об'єктивна сторона крадіжки за КК Болгарії полягає у активних діях. Це вилучення чужої рухомої речі з володіння іншої особи без його згоди з наміром протизаконного заволодіння нею (ст. 194). Йдеться про крадіжку і тоді, коли винний має право на частину цієї речі.

Поняття «грабіж» КК Болгарії не містить. Натомість розбій вважається вилучення чужої рухомої речі з володіння іншої особи з наміром незаконного заволодіння нею шляхом застосування насильства, погрози або шляхом попереднього приведення особи у безпорадний чи беззахисний стан, а так само крадіжка, при вчиненні якої винний, будучи захопленим на місці злочину, застосовує насильство чи погрозу для утримання викраденої речі (ст. 198 Болгарії).

Привласнення, за КК Болгарії, поділяється на посадове (ст.ст. 201–205) і таке, що вчиняє особа, яка володіє чужою річчю або охороняє її (ст. 206), а також привласнення знайденої, такої, що випадково чи помилково опинилась у винного, речі (ст. 207) і привласнення скарбу (ст. 208). В останніх двох випадках значення мають строки: привласнення є караним, якщо особа протягом тижня (у ст. 207) або двох тижнів (у ст. 208) не повідомила про знахідку.

За статтею 213 КК Болгарії караються дії: 1) руйнування, 2) пошкодження, 3) знищення власного застрахованого майна з метою обману.

У КК Македонії в гл. 23 передбачено кримінальну відповідальність за злочини проти власності. Першою традиційно

для кримінальних законів держав цієї групи йде ст. 235 КК, яка передбачає відповідальність за крадіжку. Це злочин визначається зазвичай як вилучення рухомого предмета в іншої особи з метою незаконного привласнення його.

У Доктрині кримінального права Боснії і Герцеговини, злочини цієї категорії, як правило, визначаються як майнові злочини, хоча є і назва «злочини проти власності». Цей тип кримінальних правопорушень може бути поділено на особливі групи злочинних діянь [2, с. 209]. КК Боснії і Герцеговини передбачає такий вид злочину проти власності, як крадіжка.

КК Боснії і Герцеговини розрізняє поняття розбій (ст. 289 Razbojništvo) і розбійницьку крадіжку (ст. 288 Razbojnička krađa). У цьому випадку помічасмо спільність із КК Хорватії, КК Македонії, які так само розрізняють поняття розбою і розбійницької крадіжки і не мають поняття грабежу.

У системі кримінального права Республіки Сербія майнові злочини систематизовано в главі 21 «Злочини проти майна» [3]. Відповідно до статті 203 Кримінального кодексу, основною формою викрадення є крадіжка, що залежно від обставин може бути кваліфікованою чи привілейованою. Під крадіжкою КК Сербії має на увазі вилучення рухомого майна іншої особи з метою його привласнення на свою користь чи користь іншої особи та отримання незаконної матеріальної вигоди.

Ст. 210 Кримінального кодексу Республіки Сербії містить три злочини: крадіжка, ухилення від сплати податків та шахрайство. Слід зазначити, що поняття крадіжки в усіх КК південних і західних слов'ян є майже тотожним. Відмінність, як правило, полягає в обсязі законодавчого формулювання [4].

У КК Республіки Чорногорія кримінальна відповідальність за різні види викрадення майна передбачена аналогічно до КК Республіки Сербії. Зміст ст. 246 Кримінального кодексу Республіки Чорногорія тотожний до змісту ст. 210 КК Республіки Сербія [5].

Всі злочини проти власності за КК РФ можуть бути систематизовані на корисливі та некорисливі. Корисливі злочини, пов'язані із заподіянням майнової шкоди: а) розкрадання чужого майна: крадіжка (ст. 158 КК), шахрайство (ст. 159 КК); привласнення або розтрата (ст. 160 КК); грабіж (ст. 161 КК); розбій (ст. 162 КК); розкрадання предметів, що мають особливу цінність (ст. 164 КК). б) злочини, суміжні до розкрадань: вимагання (ст. 163 КК); в) інші корисливі злочини: заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 165 КК); неправомірне заволодіння автомобілем або іншим транспортним засобом без мети розкрадання (ст. 166 КК).

Злочини проти власності, не пов'язані з отриманням майнової вигоди: умисне знищення або пошкодження майна (ст. 167 КК РФ); знищення або пошкодження майна з необережності (ст. 168 КК РФ). Кваліфіковані види розкрадань за КК РФ відносяться до тяжких або особливо тяжких злочинів. Прийнято ділити розкрадання на форми і види. Форма розкрадання визначається способом його вчинення. Так, крадіжка, шахрайство, розбій і тощо – це форми розкрадання. У свою чергу, розкрадання в будь-якій формі ділиться ще на види, в залежності наявності або відсутності кваліфікуючих ознак. Прийнята раніше класифікація на види за розміром втратила своє самостійне значення [6, с. 174].

Вживання при характеристиці діяння в примітці 1 до ст. 158 КК РФ розділового союзу «або» (в дужках) не можна визнати вдалим. Це передбачає можливість вилучення без звернення на користь або звернення на користь без вилучення. Вважати розкраданням всяке «звернення в свою користь», не пов'язане з вилученням (витягом) речі з володіння («з фондів», «з майнової сфери») власника, значить надмірно розширити поняття розкрадання, включивши туди і привласнення знахідки, і деякі порушення цивільно-правових зобов'язань.

Положення принципів законності і справедливості вимагають, щоб вчинене отримало правильну кримінально-правову оцінку і винний поніс відповідне суспільно небезпечному діянню покарання. У кримінальному праві під кваліфікацією злочину розуміється «встановлення і юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння і ознаками складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою»<sup>1</sup>. Зустрічаються в судово-слідчій практиці помилки підчас застосування закону внаслідок невірної використання правил конкуренції кримінально-правових норм.

Злочини проти власності (ст.ст. 205, 206, 209 КК Республіки Білорусь).

Злочини проти власності є найпоширенішою категорією злочинів. Пов'язано це з тим, що дана категорія включає в себе безліч різних способів незаконного заволодіння чужим майном. До основних злочинів проти власності належать: крадіжка ст. 205, грабіж ст. 206, шахрайство ст. 209, угон ст. 214 тощо. Кожен злочин має свої особливості та нюанси.

У теорії кримінального права до моменту прийняття КК України 2001 року не виникало сумнівів, що в цій групі злочинів слід виокремити розкрадання. Оскільки сам законодавець офіційно закріпив даний термін на рівні ст. 86<sup>2</sup> КК 1960 р. До того ж у Примітці до ст. 81 КК УРСР було зазначено: «Розкрадання державного чи суспільного майна шляхом крадіжки, грабежу, шахрайства, привласнення чи розтрата або зловживання службовим становищем, а також розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин...» [8]. У чинному КК такий термін відсутній.

Законодавець вживає терміни «викрадення» і «заволодіння». Беззаперечним є залишення такого родового поняття як розкрадання, оскільки змістовне навантаження такого поняття є дуже вагомим. Через розуміння родового поняття «розкрадання» йде розуміння ознак конкретно вчиненого діяння, як у філософському контексті від загального до конкретного.

У теорії кримінального права визначали 8 форм розкрадань: крадіжка, грабіж, шахрайство, привласнення, розтрата, розкрадання шляхом зловживання посадовою особою своїм посадовим становищем, розбій, вимагання [9, с. 297]. Російські вчені виділяють такі форми розкрадання: крадіжка, шахрайство, привласнення, розтрата, грабіж, розбій [10, с. 125]. Вимагання не виділяється багатьма вченими як окрема форма розкрадання. При цьому враховується специфіка об'єктивної сторони цього складу злочину.

Крадіжка визнається закінченою з моменту протиправного вилучення майна, коли винна особа отримала реальну можливість розпорядитися чи користуватися ним (заховати, передати іншим особам, вжити за призначенням тощо). Визначення того, чи мала особа можливість розпорядитися чи користуватися викраденим майном, вирішується у кожному конкретному випадку з урахуванням характеру майна (зокрема його власти-

<sup>1</sup> Кудрявцев В.Н. Загальна теорія кваліфікації злочинів. 2-е вид. М., 2001. С. 5.

востей, розміру, ваги). місця, з якого воно було вилучено (територія заводу, сільськогосподарські угіддя, сейф, магазин тощо) та інших обставин, які дають змогу констатувати факт розпорядження, користування майном на власний розсуд (спосіб охорони майна, механізм вилучення майна, момент затримання винної особи тощо) [11].

Нормами адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації злочинів або правопорушень сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, розмір якої у відповідні роки становить певну частку від мінімальної заробітної плати. Тим самим зміна законодавства про адміністративну відповідальність одночасно вплинула на кримінальну відповідальність.

Потрібно зазначити, що в Україні кишенькові крадіжки, як правило, не перевищують вказану суму, у цій сфері поширеним є рецидив злочинів, тобто існує професійна кримінальна спеціалізація. На виявлення таких злочинів працюють спеціальні групи працівників оперативного розшуку, які фіксують їх у момент вчинення. Це дає можливість негайно затримати злочинців і закріпити докази, крім того, у разі рецидиву призначається покарання, як правило, у вигляді позбавлення волі, що максимально сприяє боротьбі з такими злочинами. Інтерес оперативних служб до цієї роботи та її результативності пов'язаний, у першу чергу, із кримінальним характером таких діянь та достатньою тяжкістю покарання, яка забезпечує тривале знешкодження злочинних елементів.

Для порівняння варто зазначити, що, наприклад, за законодавством Російської Федерації (ст. 7.27 КпАП Російської Федерації) дрібним визначається «викрадення чужого майна, вартість якого не перевищує одну тисячу рублів, шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати за відсутності ознак злочинів, передбачених частинами другою, третьою і четвертою статті 158, статтею 158.1, частинами другою, третьою і четвертою статті 159, частин другою, третьою і четвертою статті 159.1, частинами другою, третьою і четвертою статті 159.2, частинами другою, третьою і четвертою статті 159.3, частинами другою, третьою і четвертою статті 159.5, частинами другою, третьою і четвертою статті 159.6 і частинами другою і третьою статті 160 Кримінального кодексу Російської Федерації, за винятком випадків, передбачених статтею 14.15.3 цього Кодексу».

Беззаперечним є залишення такого родового поняття як розкрадання, оскільки змістовне навантаження такого поняття є дуже вагомим. Через розуміння родового поняття «розкрадання» йде розуміння ознак конкретно вчиненого діяння, як у філософському контексті від загального до конкретного. На думку автора, доцільно виокремити такі форми розкрадань: крадіжка, грабіж, шахрайство, привласнення, розтрата, розкрадання шляхом зловживання посадовою особою своїм посадовим становищем, розбій. Вимагання, враховуючи специфіку об'єктивної сторони, не відноситься до форм розкрадання.

**Висновки.** Таким чином, дослідження об'єктивної сторони злочинів проти власності країн Східної Європи показало, що законодавча регламентація цього питання є досить неоднозначною, що дозволяє розділити досліджувані країни на кілька груп: 1) країни Східної Європи пострадянського простору; 2) країни Східної Європи, які не пов'язані з радянським періодом розвитку державності.

Спільність характерних ознак злочинів такої категорії для законодавства країн Східної Європи пострадянського простору. Так, об'єктивна сторона злочинів проти власності за КК РФ,

РФ, України характеризується, як правило, активними діями, що спричиняють матеріальну шкоду окремій особі, кільком особам, державі, тощо. Такі дії вчиняються певним способом.

Спосіб вчинення злочинів проти власності є формою вияву злочинного діяння і тісно пов'язаний із таким діянням. Більша частина злочинів проти власності характеризується матеріальним складом, за виключенням деяких злочинів (наприклад, вимагання). Лише деякі склади (наприклад, необережне знищення або пошкодження майна) можуть вчинятися шляхом бездіяльності. Для першої групи характерною є наявність самотійних складів злочинів грабежу і розбою. Розбій як усічений склад. Для другої групи країн характерна відсутність двох самотійних складів злочинів грабежу та розбою.

Наявність одного складу насильницького відкритого викрадення чужого майна, назву якого ми перекладаємо як розбій. На відміну від складу злочину розбою, який є характерним для законодавства країн першої групи, цей склад злочину не є усіченим. Переклад назви злочину із відповідної мови країни другої групи на українську мову як «розбій» є більш правильним, оскільки склад злочину подібний до грабежу у законодавстві країн даної групи вже є. Це крадіжка, вчинена зухвалим способом.

Для законодавства цієї групи країн Східної Європи є характерним наявність самотійного складу злочину – розбійницька крадіжка, яка з об'єктивної сторони характеризується активними діями, що розпочалися як таємне викрадення чужого майна, але в процесі вчинення злочину «переросли» у відкрите викрадення чужого майна. Для країн першої групи такий злочин не відомий. За роз'ясненнями Пленумів Верховних Судів відповідних країн такі дії слід кваліфікувати залежно від дій винного як грабіж або розбій.

#### *Література:*

1. Уголовный кодекс Болгарии. URL: <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovnyj-kodeks-bolgarii/> (дата звернення – 28.08.2019).
2. Krivični Zakon Federacije Bosne i Hercegovine. URL: [http://www.oss.ba/dokumenti/Krivicni\\_zakon\\_FBIH.pdf](http://www.oss.ba/dokumenti/Krivicni_zakon_FBIH.pdf) (дата звернення – 21.07.2019).
3. Кривични Законик Републике Србије. URL: [http://www.tuzilastvorz.org.rs/html\\_trz/PROPISI/krivicni\\_zakonik\\_cir.pdf](http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/krivicni_zakonik_cir.pdf) (дата звернення – 21.07.2019).
4. Кривични Законик Републике Србије. URL: [http://www.tuzilastvorz.org.rs/html\\_trz/PROPISI/krivicni\\_zakonik\\_cir.pdf](http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/krivicni_zakonik_cir.pdf) (дата звернення – 21.07.2019).
5. KrivičnizakonikCrneGore. URL: <https://sudovi.me/podaci/vsbsp/dokumenta/2651.pdf> (дата звернення – 21.07.2019).
6. Російське кримінальне право: в 2 т. Т.2. Особлива частина: підручник / Г.М. Борзенков [и др.]; під ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, В.С. Комиссарова, А.І. Парога. 3-е изд., Перераб. і доп. Москва: Проспект, 2011. 688 с.
7. Кудрявцев В.Н. Загальна теорія кваліфікації злочинів. 2-е вид. Москва, 2001.
8. Ведомости Верховного Совета СССР. 27 июня 1961 г. № 28. Ст. 342.
9. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник для студентів юрид. вузів і фак. / За редакцією П.С. Матишевського, П.П. Андрушка, С.Д. Шапченка. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 896 с.
10. Уголовное право Российской Федерации: В 2 т. Т.2: Общая часть: Учебник / Под ред. профессора Л.В. Иногамовой-Хегай. Москва: ИНФРА, 2002. 384 с.
11. Узагальнення судової практики розгляду в Коломийському міськрайонному суді кримінальних проваджень про злочини проти власності (таємне викрадення майна ст. 185 КК України) за період першого півріччя 2013 року. URL: <https://kmm.if.court.gov.ua/sud0909/orgrob/sdfsdsd/fyjtyse4aku> (дата звернення – 21.07.2019).

**Samokish I. The objective side of crimes against property under the legislation of Ukraine and the countries of Eastern Europe**

**Summary.** The author analyzes the issues of the objective side of crimes against property under the legislation of Ukraine and the countries of Eastern Europe. For the purpose of the study, the author divided the studied countries into several groups: 1) Eastern European countries of the post-Soviet space; 2) the countries of Eastern Europe, which are not related to the Soviet period of state development. It is concluded that there are the common features of crimes of this category for the legislation of the countries of Eastern Europe of the post-Soviet space.

The objective side of crimes against property under the Criminal Code of Belarus, the Russian Federation, Ukraine is characterized, as a rule, by active actions that cause material harm to an individual, several persons, the state, etc. Such actions are done in a certain way. The method of committing crimes against property is a form of manifestation of a criminal act and is closely related to such act.

Most crimes against property are characterized by material composition, with the exception of some crimes (e.g. extor-

tion). Only some warehouses (such as careless destruction or damage to property) can be done through inaction. The group of Eastern European countries of the post-Soviet space is characterized by the presence of looting as an independent crime. Robbery as a truncated warehouse.

A group of Eastern European countries unrelated to the Soviet period of statehood is characterized by the absence of two separate crimes of looting and robbery. The legislation of this group of countries in Eastern Europe is characterized by the existence of an independent crime – robbery theft, which from the objective side is characterized by active acts that began as a secret theft of someone else's property, but in the process of committing a crime into open robbery.

For countries of the first group this crime is not known. However, according to the plenums of the Supreme Courts of the respective countries, such actions should be qualified depending on the act of the perpetrator as robbery or looting.

**Key words:** crimes against property, theft, robbery, extortion, theft, abduction.